

нового українського правопису» (1947 р.); «Словник-показчик до українського правопису» (1947 р.); «Український правопис» (1946–1947 рр.), «П'ять років «Українського правопису» (1952 р.). Саме ці праці Іллі Микитовича прислужилися справі усунення правописних розбіжностей і утвердженню норм орфографії української літературної мови.

За його участю і під його керівництвом було укладено і видано перший у практиці вітчизняної лексикографії перекладний «Українсько-російський і російсько-український Словник власних імен людей» (1964 р.), що є взірцем для лексикографів інших республік СРСР і основою для створення наступних словників власних імен.

Значне місце в історії українського мовознавства посідають праці вченого, які висвітлюють складні методологічні та науково-практичні питання словникарської роботи: «Пояснення і пояснювальні позначки до реєстрових слів в українсько-російських словниках» (1946 р.), «Принципи створення українсько-російського словника» (1948 р.), «Російсько-український словник 1948 р., його основні характерні риси» (1953 р.), «Завдання українського мовознавства в ділянці української лексикографії» (1952 р.) та ін.

І. Кириченко був фундатором і головним редактором «Лексикографічного бюлетеня» АН УРСР (Вип. 1–5, 1951–1955 рр.), який відіграв важливу роль у розгортанні словникарської роботи в Україні.

Велика наукова ерудиція, знання сучасних і класичних мов, висока обізнаність із складними проблемами мовознавчої науки, зокрема у питаннях лексикології та лексикографії, поставили Іллю Микитовича у ряд визначних українських мовознавців.

Література

1. Булахов М. Восточнославянские языковеды. – К., 1977. – Т. 2.
2. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000.
3. Бойко М. Ілля Микитович Кириченко «Пам'яті фундатора» // Лексикографічний бюлетень. – К., 1958. – Вип. 6.
4. Зайцева Т. Ілля Микитович Кириченко // Мовознавство. – К., 1957. – Т. 14.
5. Паламарчук Л. І. М. Кириченко (1889-1955) // Мовознавство. – К., 1969. – № 4.
6. Ілля Микитович Кириченко (некролог) // Українська мова в школі. – К., 1955. – № 6.

Ірина Гнатюк, к. ф. н.

Інститут української мови НАН України (Київ)

ГАННА ІВАНІВНА САВРАСОВА

(1901 – 1989)

Словникарська праця ніколи не була легкою. В одному з листів А. Кримський на прохання видавців пришвидшити роботу над Словником живої української мови шляхом залучення нових платних працівників відповідає: «К величайшему нашему горю никакие деньги тут помочь не могут, потому что людей нет. Труд составления словаря путем разбора и сведения воедино десятков (иногда сотен) карточек для одного слова и постоянная сверка со словарем Даля и Академическим Российским – это есть такая каторжная египетская работа, которая всех отпугивает. Усердно и самоотверженно тянут эту лямку только те .., которые преданы самой идее Словаря. ..Вопрос тут решается не платою, а человеческими индивидуальностями» [1, с. 80].

На щастя, в усі часи були такі сподвижники словникарської роботи. І не тільки серед науковців. Жодна лексикографічна праця не могла б побачити світ без великої та копіткої роботи з її технічного оформлення.

Успіх справи багато в чому залежав і від того, наскільки уважними та ретельними, досвідченими та відповідальними були науково-допоміжні працівники, ті, хто забезпечував підготовчий етап добору фактичного матеріалу, хто створював картотеку майбутнього словника, і ті, хто ставив останню крапку в його технічному оформленні. Наша розповідь про одну з перших працівниць Лексичної картотеки Інституту Г. Саврасову, яка була саме такою відповідальною людиною, яка щиро вболівала за лексикографічну справу та усвідомлювала значимість і неперехідну цінність своєї скромної праці.

Ганна Іванівна Саврасова народилася 25 січня 1901 року в м. Києві в сім'ї службовця. Навчалася в жіночій гімназії імені О. Яновської. Закінчивши 4 класи гімназії, пішла працювати, бо батьки не мали змоги платити за навчання. В юнацькому віці Ганна втрачає батьків: у 1920 році помирає батько, у 1922 – мати. У 1925 році Ганна Саврасова виходить заміж за Івана Вороніна, робітника київських майстерень водних шляхів. У березні 1927 року в них народжується дочка Єлизавета. Трохи згодом, у 1933 році, Іван Воронін помирає, і Ганна залишається сама, з шестирічною дочкою на руках.

Трудову діяльність Ганна Саврасова розпочала в 1919 році в конторі майстерень водних шляхів, де майже десять років, до 1928 р., працювала друкаркою. Упродовж 1928 – 1930 рр. працює в різних установах міста Києва. З 1930 року переходить на роботу в систему Академії наук України. У вечірній школі при АН здобуває неповну середню освіту. До війни працювала секретарем відділу суспільних наук, старшим лаборантом, в. о. молодшого наукового робітника. Від 1941 до 1943 року разом з дочкою перебувала в столиці Башкирії Уфі, а потім – у Москві, куди під час Великої Вітчизняної війни було евакуйовано більшість установ Академії наук.

В евакуації продовжувалась наукова робота Інституту мовознавства. Незважаючи на всі труднощі часу, тривала праця над новим академічним російсько-українським словником, яку Інститут розпочав ще в 1938 році. «В Уфі, – зазначає М. Рильський, – Президія Академії доручила М. Калиновичу, як головному редакторові, і Л. Булаховському та М. Рильському, як членам редколегії, підготувати до друку російсько-український словник. Робота мала бути виконана і таки була виконана на основі самого лише передрукованого на машинці первісного варіанта словника, укладеного працівниками Інституту мовознавства. Ніяких допоміжних матеріалів, ніякої картотеки, нічого, крім того машинопису... [2, с. 81–82]. До створення цього словника була причетна і Ганна Іванівна Саврасова, яка здійснювала передрук його матеріалів після редагування. Про складність цієї роботи свідчать спогади того ж таки Максима Тадейовича: «Колись опубліковані фотокопії покажуть, що саме робила редколегія з наданими їй матеріалами. У цьому відношенні слід відзначити в першу чергу працю академіка Калиновича, який на деяких – багатьох! – сторінках надрукованого на машинці словника буквально живого місця не залишив. А за цим ішли часом численні зауваження і пропозиції академіка Булаховського і мої, після чого редколегія збиралась і спільно давала останню редакцію прочитаних аркушів» [3, с. 94]. Передрук таких матеріалів вимагав від того, хто його здійснював, не лише віртуозного вміння, а й знання структури словника, бо в ньому, як відомо, дрібниць не буває.

Робота велася в неймовірно складних умовах. Співробітники потерпали не тільки від нестачі літератури, а й від холоду, тяжких побутових умов. Майбутній бібліограф книгозбірні Інституту мовознавства Ганна Савівна Саломашенко, тоді ще школярка, яка теж була евакуйована до Уфи разом зі школою, пам'ятає, як співробітники Інституту Василь Семенович Ільїн, Яків Лукич Маяковський та інші сиділи в тісній холодній кімнатці в шапках, ваянцях і працювали над реєстром словника. Дочка Г. Саврасової Єлизавета Іванівна Чабак, яка

нині викладає англійську мову в одній з київських шкіл, була тоді 14-річною дівчиною і пам'ятає, як її мама, перебуваючи в Уфі, напружено працювала над підготовкою машинопису Російсько-українського словника. До речі, Єлизавета Іванівна Чабак у 1958 – 1962 рр. працювала старшим лаборантом лексичної картотеки відділу словників, розписуючи картки-ілюстрації для шеститомного Українсько-російського словника.

Повернувшись до Києва, Ганна Іванівна на деякий час залишає роботу в Інституті мовознавства. У заяві про звільнення, датованій 24 липня 1944 року, вона пише: «Постановою Президії я маю право перебувати на посаді молодшого наукового робітника до закінчення роботи над Російсько-українським словником, а потім дирекція змушена буде перевести мене в лаборантки. Одержуючи постачання (обід і сніданок) як молодший науковий робітник, я ніяк не можу звести кінці з кінцями, а лаборанткою – тим паче, що примусило мене підшукувати місце роботи, яке могло б забезпечити мене матеріально... Друкування словника я закінчу, де б не працювала». Дирекція Інституту в особі Леоніда Арсеновича Булаховського зважила на прохання Г. Саврасової, зобов'язавши її довести до кінця передрук важливої лексикографічної праці. Цей життєвий епізод красномовно свідчить як про надзвичайно складні побутові умови науковців та науково-допоміжного персоналу, так і про велику відповідальність за доручену справу, готовність за будь-яких обставин довести її до кінця.

У 1947 році Ганна Іванівна знову повертається до Інституту мовознавства, до улюбленої роботи, до рідного колективу, що ним над усе дорожила, і вже аж до переходу на заслужений відпочинок у листопаді 1958 р. працює у відділі словників над створенням картотеки шеститомного Українсько-російського словника та над передруком його матеріалів. Вийшовши на пенсію, Г. Саврасова продовжувала друкувати матеріали другого тому УРСА, естафету подвижницької словникарської праці вона передала своїй доньці.

Старше покоління співробітників відділу лексикології та комп'ютерної лексикографії пам'ятає свою колегу – невисокого зросту, з гарними волошковими очима та правильними рисами обличчя, дуже милу й симпатичну жінку – Ганну Іванівну Саврасову. Вона не займала високих посад, не здійснила наукових відкриттів, але без її чесної, сумлінної, самовідданої праці вітчизняна лексикографія не могла б пишатися своїми нинішніми успіхами.

Література

1. Матвеева Л., Циганкова С. А. Кримський – неодмінний секретар Всеукраїнської Академії наук: Вибране листування. – К.: АТ Обереги, 1997.
2. Рильський М. Словник і питання культури мови // Рильський М. Як парость виноградної лози. – К.: Наук. думка, 1973.
3. Рильський М. Про російсько-український словник // Рильський М. Як парость виноградної лози. – К.: Наук. думка, 1973.